

Marek Masztalerz

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
e-mail: marek.masztalerz@ue.poznan.pl

CZY RACHUNKOWOŚĆ W POLSCE JEST KOBIETĄ? IS ACCOUNTING IN POLAND A WOMAN?

DOI: 10.15611/pn.2018.503.28

JEL Classification: M49

Streszczenie: Przedmiotem rozważań w artykule jest płeć (*gender*) w rachunkowości, a jego głównym celem jest zbadanie „obecności” kobiet i mężczyzn w polskiej rachunkowości. Dla realizacji tego celu przyjęto metodę studiów literaturowych, metody ilościowe oraz analizę opisową i porównawczą. W pierwszej kolejności, na podstawie analizy literatury, naświetlono, czym zajmują się *gender studies* w rachunkowości. Następnie, przy wykorzystaniu danych pochodzących z blisko 100 źródeł, przedstawiono „obecność” kobiet i mężczyzn w obszarze edukacji, praktyki, polityki i nauki rachunkowości w Polsce. Wyniki badań wskazują z jednej strony na dominację ilościową kobiet w polskiej rachunkowości, lecz z drugiej sygnalizują nierówności w strukturze wynagrodzeń oraz szczebli zawodowych i naukowych. Artykuł jest (prawdopodobnie) pierwszym opracowaniem tego typu w kraju.

Słowa kluczowe: rachunkowość, kobiety, gender studies.

Summary: The paper is concerned with gender in accounting and its main purpose is to examine the „presence” of women and men in Polish accounting. Different research methods are adopted, i.e. literature studies, quantitative methods and descriptive and comparative analysis. Firstly, a brief literature review depicts the nature of gender studies in accounting. Then, with the use of data from nearly 100 sources, the „presence” of men and women in accounting education, practice, policy and science in Poland is discussed. As the result of the study on the one hand the quantitative dominance of women in Polish accounting is confirmed, but on the other ntific levels are identified. This article is (probably) the first of its kind in Poland.

Keywords: accounting, women, gender studies.

1. Wstęp

Rozwój rachunkowości jako nauki w ostatnich dekadach jest niezwykle dynamiczny i emocjonujący. Pomysłowość i odwaga w zakresie poruszanych problemów, przyjmowanych perspektyw badawczych i stosowanych metodologii przyprawiają nie-

których o zdumienie. Coraz więcej badań ma charakter społeczno-humanistyczny (kwestie kulturowe, religijne, socjologiczne, psychologiczne, lingwistyczne), coraz chętnie badacze operują w ramach paradygmatów alternatywnych (interpretacyjnego lub krytycznego). Jednych to inspiruje do podejmowania „dziwnych” badań, drugich bawi lub oburza, jeszcze inni usiłują to ignorować. Jedno jest jednak pewne: nie sposób pozostać na te zmiany obojętnym, zważywszy na fakt, że to, co wczoraj było „inne” i „obce”, dziś coraz mocniej zaznacza swą obecność w renomowanych (światowych) czasopismach naukowych, a tego już zignorować nie można (a przynajmniej nie wypada).

Niniejszy artykuł wpisuje się w nurt badań „alternatywnych” (w sensie przedmiotu, lecz nie metodologii) i dotyczy społecznego wymiaru rachunkowości rozumianej jako byt trójczłonowy (teoria, polityka, praktyka), a przedmiotem jego rozważań jest płeć (*gender*) w rachunkowości. Jest to (prawdopodobnie) pierwsze w Polsce opracowanie naukowe związane z tym tematem. Głównym celem artykułu jest zbadanie „obecności”¹ kobiet i mężczyzn w polskiej rachunkowości. Dla realizacji celu przyjęto metodę studiów literaturowych, metody ilościowe, analizę opisową i porównawczą. Najpierw, na podstawie analizy literatury, naświetlone zostanie, czym się zajmują *gender studies* w rachunkowości. Następnie, przy wykorzystaniu danych pochodzących z blisko 100 źródeł, przedstawiona zostanie „obecność” kobiet i mężczyzn w obszarze edukacji, praktyki, polityki i nauki rachunkowości w Polsce.

2. Gender a rachunkowość

W ostatnich dekadach badania naukowe w obszarze rachunkowości zyskały nowe oblicze. Zdaniem autora jest to przede wszystkim efekt coraz większego nacisku na społeczny wymiar rachunkowości, co jest szczególnie podkreślane przez badaczy operujących w ramach paradygmatu interpretacyjnego i krytycznego [Masztalerz 2013]. Rachunkowość stanowi zarówno przedmiot, jak i podmiot procesów społecznych, tj. z jednej strony jest społecznie kształtowana, lecz sama także ma wpływ na kształt społeczeństwa. Hopwood [2007], pionier społecznej perspektywy w rachunkowości i założyciel czasopisma *Accounting, Organizations and Society*, wyrokuje, że mylą się ci, którzy twierdzą, że wiedzą, czym jest rachunkowość, gdyż ta nieustannie się zmienia, a zmiany te są pochodną zmian gospodarczych i społecznych.

Wśród „alternatywnych” obszarów badawczych w rachunkowości od co najmniej dwóch dekad znajduje się kwestia *gender*, czyli płci². W ujęciu słownikowym *gender* oznacza zespół zachowań, norm i wartości przypisanych przez kulturę do każdej z płci, natomiast *gender studies* to interdyscyplinarne studia zajmujące się

¹ Słowo „obecność” zostało tutaj użyte świadomie, jako coś o szerszym (i bardziej neutralnym) znaczeniu niż np. rola, status, znaczenie, istotność, pozycja itp.

² W języku angielskim płeć można określić jako *sex* lub *gender*. W polskich publikacjach pierwsze tłumaczy się jako płeć biologiczną, a drugie jako płeć kulturową.

kulturową i społeczną rolą płci [Słownik języka polskiego 2017]. Termin *gender* w psychologii i socjologii pojawił się w wyniku nacisku feministek na oddzielenie różnic biologicznych między płciami od różnic zdeterminowanych czynnikami społecznymi i kulturowymi [Welsh 1992]. Mimo licznych kontrowersji wokół *gender studies* (uznawanych przez niektórych za ideologię feministyczną, a nie naukę), trzeba podkreślić, że jest to dynamicznie rozwijająca się dziedzina, a o rosnącej randze niech świadczy choćby to, że na wielu uniwersytetach (również w Polsce) można uzyskać dyplom w zakresie *gender studies*. Jeśli zaś chodzi o kwestię *gender* w rachunkowości, to warto zwrócić uwagę na fakt, że niektóre czasopisma naukowe miały już wydania specjalne poświęcone tej problematyce (*Accounting, Auditing and Accountability* w roku 2008, *Meditari Accountancy Research* w roku 2016).

Badacze zajmujący się kwestią płci w rachunkowości³ podejmują różnorodne tematy i stosują różne metody (ilościowe i jakościowe), przy czym warto zaznaczyć, że nie są to wyłącznie studia krytyczne i interpretacyjne. Analiza literatury pozwala stwierdzić, że do popularnych obszarów *gender studies* w rachunkowości należą takie kwestie jak np.:

- miejsce, rola, znaczenie kobiet w praktyce, polityce i nauce rachunkowości [Buchheit, Collins, Collins 2000; Baldarelli, Del Baldo, Vignini 2016],
- dyskryminacja i wykluczenie, możliwości awansu, zróżnicowanie wynagrodzeń, postrzeganie kompetencji [Richardson 1996; Gallhofer i in. 2011; Flynn, Earlie, Cross 2015; Carmona, Ezzamel 2016],
- obecność kobiet w organach zarządczych spółek i innych organizacji [Willows, van der Linde 2016; Krambia-Kapardis, Zopiatis 2015],
- różnice między płciami w podejściu do rachunkowości, preferowane zasady i metody, skłonność do manipulacji [Hardies, Breesch, Branson 2012].

Przedstawiony katalog tematyczny nie jest zamknięty, a podane referencje bibliograficzne to jedynie przykłady. Obecnie podejmowane są próby klasyfikacji (czy raczej typologii) prowadzonych badań nad *gender* w rachunkowości oraz wskazania dalszych kierunków rozwoju tych badań. W szczególności warto tutaj wskazać na rozległe opracowania takich autorów, jak Broadbent [2016], Siboni i in. [2016], Khlif i Achek [2017] oraz Haynes [2017]. Zważywszy na ograniczenia redakcyjne, a także przyjęty cel artykułu, ustalenia i wskazania powyższych autorów nie będą omawiane.

3. Rachunkowość w Polsce w świetle *gender studies*

Intuicja, wynikająca z doświadczeń, podpowiada, że rachunkowość w Polsce jest zdominowana przez kobiety. Jest to zauważalne zarówno na etapie kształcenia przyszłych księgowych⁴, jak i w dalszych etapach ich aktywności naukowej, zawodowej

³ Są to głównie przedstawiciele nauki rachunkowości, a nie np. socjologowie czy kulturoznawcy.

⁴ W celu zapewnienia przejrzystości wywodu słowo „księgowy” jest tutaj użyte w sensie szerokim, tj. jako specjalista w zakresie rachunkowości, niezależnie od tego, czym się zajmuje.

lub politycznej. Celem tej części artykułu jest zbadanie „obecności” kobiet i mężczyzn w polskiej rachunkowości. Dla realizacji tego celu przyjęto wyłącznie metody ilościowe, które pozwolą przedstawić ogólny obraz „rozkładu płci” w różnych obszarach rachunkowości w Polsce (edukacja, praktyka, nauka, zarządzanie organizacjami zawodowymi i politycznymi). Warto zaznaczyć, że przeprowadzone badania mają charakter wstępny i dopiero pogłębione studia (zarówno ilościowe, jak i jakościowe) pozwolą na wyciągnięcie głębszych wniosków.

Do celów badawczych wykorzystano dane pochodzące z 99 witryn internetowych następujących podmiotów⁵:

- ministerstwa: Finansów (MF), Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW);
- instytucje statystyczne: Główny Urząd Statystyczny (GUS), Bureau of Labor Statistics (BLS), Ośrodek Przetwarzania Informacji – Nauka Polska (OPI);
- jednostki naukowe⁶: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Uniwersytety Ekonomiczne (Poznań, Wrocław, Kraków, Katowice), Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu;
- instytucje standaryzacyjne: Komitet Standardów Rachunkowości (KSR), International Accounting Standards Board (IASB), Financial Accounting Standards Board (FASB);
- organizacje zawodowe: Krajowa Izba Biegłych Rewidentów (KIBR) – strona główna i 27 oddziałów regionalnych, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce (SKwP) – strona główna i 26 oddziałów okręgowych, International Federation of Accountants (IFAC), Association of Chartered Certified Accountants (ACCA) – strona globalna i polska, Financial Reporting Council (FRC);
- czasopisma naukowe: „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” oraz 22 czasopisma z listy filadelfijskiej (ujęte w części A wykazu czasopism naukowych).

Dodać należy, że z uwagi na ograniczenia redakcyjne wyniki badań zostaną zaprezentowane w formie możliwie syntetycznej, tj. głównie w tabelach i na wykresach, a komentarze zostaną ograniczone do niezbędnego minimum.

Pierwszym obszarem poddanym badaniu jest edukacja przyszłych księgowych. Kilkunastoletnie doświadczenie dydaktyczne podpowiada, że zdecydowaną większość studentów kierunków finansowo-rachunkowych (jak również słuchaczy na kursach zawodowych) stanowią kobiety. Niestety, ze względu na ograniczone możliwości pozyskania danych z uczelni i innych instytucji edukacyjnych, które pozwoliłyby na przedstawienie statystyk dla całego kraju, autor zdecydował się na przedstawienie informacji o strukturze absolwentów wyłącznie w macierzystej jednostce, tj. UE w Poznaniu. Z analizy wynika, że w ciągu ostatnich 5 lat (okres 2012-2016) udział kobiet wśród absolwentów kierunku finanse i rachunkowość na I i II stopniu

⁵ Ze względu na dużą liczebność źródła (z wyjątkiem cytowanych w artykule) nie są wymienione w bibliografii. Źródła te są powszechnie dostępne w Internecie.

⁶ Badaniu poddano wyłącznie uczelnie publiczne, w strukturze których są katedry/institute rachunkowości, przy czym ostateczną liczbę jednostek zawężono do 9 wiodących ośrodków.

studiów⁷ wynosił przeciętnie 64%, przy czym w trakcie badanego okresu wskaźnik ten wahał się w granicach 59-69% i miał tendencję rosnącą. Z uwagi na brak danych trudno stwierdzić, czy uprawnione jest stwierdzenie, że 2/3 absolwentów FiR w Polsce to kobiety, niemniej pozyskane informacje (w powiązaniu z wynikami badań przedstawionymi w dalszej części artykułu) dają prawo do postawienia hipotezy, że rachunkowość jako przedmiot edukacji jest domeną kobiet. Dla porównania⁸, wyniki badań Financial Reporting Council [2016] wskazują, że udział kobiet w ogólnej liczbie studiujących w 2015 r. wynosił 54% dla ACCA oraz 46% dla CIMA, a przeciętny udział dla wszystkich badanych instytucji kształtował się na poziomie 49%.

Drugi obszar poddany badaniu to certyfikacja zawodowa księgowych. Przeprowadzona analiza (tab. 1) pokazuje, że w Polsce udział kobiet w łącznej liczbie posiadaczy tych certyfikatów znacznie przewyższa udział mężczyzn⁹. Warto również zauważyć, że wskaźnik feminizacji jest w Polsce zdecydowanie wyższy niż w przypadku kwalifikacji międzynarodowych, gdzie z kolei dominują mężczyźni.

Tabela 1. Uprawnienia zawodowe w rachunkowości w Polsce i na świecie

Wyszczególnienie	Liczba osób	Kobiety	Mężczyźni
Certyfikat księgowy (MF)	69 242	90%	10%
Dyplomowani księgowi (SKwP)	889	77%	23%
Biegli rewidenci (KIBR)	6 997	64%	36%
ACCA	183 386	46%	54%
CIMA	102 942	34%	66%

Źródło: opracowanie własne.

Trzecim obszarem, który miał być (lecz ostatecznie nie został) poddany badaniu, jest aktywność zawodowa praktyków rachunkowości, jednak ze względu na przewidywaną rozległość badań zrezygnowano z realizacji tego zamierzenia. Można natomiast postawić hipotezę, że skoro zarówno na etapie edukacji (studia wyższe) oraz certyfikacji zawodowej w Polsce kobiety dominują, to najprawdopodobniej również w obszarze praktyki rachunkowości kobiety stanowią większość¹⁰. Z różnych źródeł można pozyskać dane o tym, że zawody „księgowe” są zdominowane przez kobiety,

⁷ Stwierdzono brak istotnych różnic w strukturze absolwentów I i II stopnia (63% i 65%).

⁸ Porównanie ma charakter wyłącznie poglądowy, ponieważ badania FRC nie dotyczą studiów akademickich, lecz kursów certyfikacyjnych ACCA, CIMA, CIPFA, ICAEW, CAI, ICAS i AIA.

⁹ Populację dyplomowanych księgowych zbadano w całości. W przypadku certyfikatu księgowego badaniu poddano próbę 10% całkowitej liczby osób, a w przypadku biegłych rewidentów przebadano wyłącznie aktywnych audytorów ujętych w rejestrze KIBR (6997 osób). Dane z instytucji zagranicznych pochodzą z raportu Financial Reporting Council [2016].

¹⁰ Inne czynniki, które pozwalają sformułować taką hipotezę, to np. fakt, że wiele podmiotów, poszukując pracownika w pionach rachunkowych, z miejsca definiuje płęć (żeńską) przyszłego kandydata poprzez stwierdzenia typu „zatrudnimy księgową”. W trakcie pisania artykułu autor napotkał taki anons na stronie internetowej renomowanej publicznej uczelni ekonomicznej (sic!).

jednak ze względu na niepewność co do reprezentatywności stosowanej metodologii trudno uznać te wyniki za miarodajne¹¹. Można natomiast zasygnalizować fakt znacznego zróżnicowania wynagrodzeń (tab. 2). O ile bowiem na stanowiskach księgowych mężczyźni zarabiają o 13% więcej od kobiet, o tyle na poziomie głównych księgowych ich wynagrodzenie jest średnio wyższe o 46%. Dla porównania, mężczyźni księgowi i audytorzy w USA zarabiają przeciętnie o 42% więcej niż ich koleżanki po fachu. Zdiagnozowanie przyczyn tych różnic stanowi poważne wyzwanie i powinno być przedmiotem pogłębionych badań.

Tabela 2. Wynagrodzenia księgowych w Polsce i USA

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni
Przeciętna godzinowa stawka brutto księgowych w Polsce (zł)	21,60	24,38
Przeciętna godzinowa stawka brutto głównych księgowych w Polsce (zł)	34,36	50,27
Mediana tygodniowej pensji księgowych i audytorów w USA (\$)	1 018	1 441

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS [2016] i Bureau of Labor Statistics [2017].

Czwartym obszarem badania jest obecność kobiet w polityce rachunkowości na poziomie makro, tj. w instytucjach zajmujących się tworzeniem standardów (tab. 3).

Tabela 3. Członkowie instytucji standaryzacyjnych rachunkowości

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni	Przewodniczący
KSR	67%	33%	kobieta
IASB	23%	77%	mężczyzna
FASB	14%	86%	mężczyzna

Źródło: opracowanie własne.

Otrzymane wyniki są zaskakujące, gdyż o ile w Polsce zdecydowanie dominują kobiety (co więcej, to kobieta kieruje pracami KSR), o tyle w ramach IASB i FASB znaczną przewagę mają mężczyźni (i to oni przewodniczą pracom tych organizacji).

Piąty obszar badania stanowi obecność kobiet i mężczyzn w strukturach instytucji zawodowych. Badaniu poddano organy zarządzające SKwP i KIBR oraz, dla porównania, IFAC i ACCA (tab. 4). Jak widać, większość członków zarządzających organizacjami, jak również większość prezesów/przewodniczących to mężczyźni, niemniej w strukturach regionalnych KIBR lekką przewagę mają kobiety. Na uwagę zasługuje też fakt, że o ile 70% członków rady IFAC stanowią mężczyźni, to jednak na czele rady stoi kobieta.

¹¹ Z danych publikowanych przez Bureau of Labor Statistics [2017] wynika, że w USA udział kobiet w zatrudnieniu księgowych i audytorów wynosi 61%.

Tabela 4. Członkowie organów zarządzających w organizacjach zawodowych

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni	Przewodniczący
Krajowa Rada Biegłych Rewidentów	40%	60%	mężczyzna
Zarząd Główny SKwP	38%	62%	mężczyzna
Rada IFAC	30%	70%	kobieta
Zarząd ACCA Global	47%	53%	mężczyzna
Zarząd ACCA Polska	46%	54%	mężczyzna
Prezysi 27 oddziałów regionalnych KIBR	52%	48%	x
Prezysi 26 oddziałów okręgowych SKwP	38%	62%	x

Źródło: opracowanie własne.

Szóstym obszarem badania jest środowisko naukowe rachunkowości, przy czym analizie poddano tutaj pięć kwestii, a mianowicie strukturę płciową:

- pracowników i kierowników katedr rachunkowości w Polsce (na podstawie danych umieszczonych na stronach internetowych 9 katedr/institutów rachunkowości w uczelniach publicznych uznanych za wiodące ośrodki akademickie w zakresie rachunkowości),
- ludzi nauki zajmujących się rachunkowością w Polsce (na podstawie bazy danych OPI – Nauka Polska),
- doktoratów i habilitacji w zakresie rachunkowości w Polsce (na podstawie bazy danych OPI – Nauka Polska od roku 2001),
- autorów publikacji w „Zeszytach Teoretycznych Rachunkowości” (na podstawie łącznej liczby 511 artykułów opublikowanych w latach 2009-2016),
- redaktorów naczelnych czasopism naukowych z zakresu rachunkowości („Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, jako wiodący periodyk krajowy, oraz wszystkie 22 czasopisma związane z rachunkowością z listy filadelfijskiej umieszczone w części A wykazu czasopism naukowych MNiSW).

W tab. 5 przedstawiono aktualną strukturę płciową środowiska naukowego rachunkowości w Polsce. Zauważyć można, że o ile kobiety przeważają, jeśli chodzi

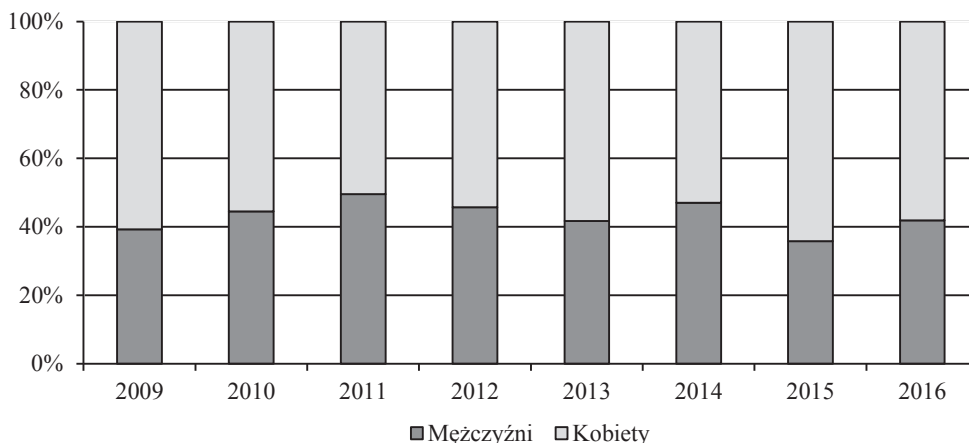
Tabela 5. Ludzie nauki rachunkowości

Wyszczególnienie	Kobiety	Mężczyźni
Pracownicy katedr/institutów	56%	44%
Kierownicy katedr/institutów	41%	59%
Ludzie nauki – dr	51%	49%
Ludzie nauki – dr hab.	40%	60%
Ludzie nauki – prof.	29%	71%
Doktoraty	57%	43%
Habilitacje	44%	56%

Źródło: opracowanie własne.

o liczbę zatrudnionych, o tyle kierownictwo katedr/institutów jest domeną mężczyzn. Struktura pracowników naukowych wskazujących rachunkowość jako specjalność naukową pokazuje, że na poziomie doktoratu nieznaczną przewagę mają kobiety (zarówno na poziomie osiągnięcia stopnia naukowego, jak i w zatrudnieniu), jednak na wyższych szczeblach kariery naukowej coraz większy jest udział mężczyzn. By zbadać przyczyny tego stanu rzeczy, konieczne byłoby przeprowadzenie badań jakościowych, w szczególności wywiadów zogniskowanych.

Na rys. 1 zaprezentowano udział kobiet i mężczyzn w publikacjach naukowych w wiodącym czasopiśmie „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” (ZTR) w latach 2009-2016. Za jednostkę obliczeniową przyjęto 1 artykuł, co oznacza, że jeśli tekst miał więcej niż jednego autora, to udział kobiet lub mężczyzn określano procentowo dla danego artykułu, np. jeśli autorem była jedna kobieta i jeden mężczyzna, to każdemu autorowi przypisywano autorstwo 50% artykułu.



Rys. 1. Artykuły naukowe w „Zeszytach Teoretycznych Rachunkowości”

Źródło: opracowanie własne.

W całym badanym okresie udział kobiet w publikacjach był wyższy niż mężczyzn. Wahał się on od 50 do 64%. Dodać trzeba, że na czele zespołu redakcyjnego ZTR stoi kobieta, podczas gdy analiza wiodących 22 zagranicznych czasopism naukowych z zakresu rachunkowości (lista filadelfijska) pokazuje, że tylko w dwóch przypadkach (sic!) redaktorem naczelnym jest kobieta (*Accounting Horizons* oraz *The Accounting Review*), a w trzech innych kobiety wchodzi w skład kolegialnych zespołów kierujących czasopiśmem. Przyjmując, że redaktor naczelny lub zespół redaktorów naczelnych (w przypadku organów kolegialnych) mają równą wagę 1 dla każdego czasopisma, ustalono, że grupa 22 najważniejszych międzynarodowych czasopism naukowych z zakresu rachunkowości jest zarządzana w 84% przez mężczyzn, a jedynie w 16% przez kobiety.

4. Zakończenie

Analiza „obecności” kobiet i mężczyzn w rachunkowości w Polsce prowadzi do kilku wniosków. Po pierwsze, można wskazać na dominację ilościową kobiet w obszarze edukacji, praktyki, polityki i nauki rachunkowości. Większość studentów rachunkowości, biegłych rewidentów, dyplomowanych księgowych, członków KSR, naukowców i autorów publikacji w wiodącym polskim czasopiśmie naukowym to kobiety. Po drugie, uzyskane wyniki stawiają Polskę w pozytywnym świetle w porównaniu z „resztą świata” rachunkowości, gdzie obserwuje się dominację mężczyzn. Po trzecie, można zauważyć nierówności między płciami w strukturze wynagrodzeń oraz szczebli zawodowych i naukowych (i to akurat wygląda podobnie w Polsce i na świecie). Odpowiadając (metaforycznie) na pytanie postawione w tytule, można rzec: tak, rachunkowość w Polsce jest kobietą, i to kobietą szanowaną i docenianą na gruncie naukowym, politycznym i praktycznym, lecz, niestety, ograniczoną niewidzialnym „szklanym sufitem” (*glass ceiling*).

Przeprowadzone badania mają charakter wstępnej i ograniczonej diagnozy „obecności” kobiet i mężczyzn w rachunkowości w Polsce. Skupiono się na tym „jak jest?”, a nie „dlaczego tak jest?” czy „jak być powinno?” (to, zdaniem autora, zadanie bardziej dla socjologów). Jak zaznaczano wcześniej, niektóre (potencjalnie ciekawe) kwestie nie zostały przeanalizowane z różnych powodów, głównie z uwagi na niedostępność lub trudności w dostępie do stosownych danych.

Artykuł może stanowić punkt wyjścia do licznych dalszych studiów (empirycznych, eksperymentalnych, teoretycznych), a potencjalne kierunki badań były wzmiankowane lub można je znaleźć w przywoływanych wcześniej opracowaniach. Za szczególnie interesujące i potrzebne uznaję badania związane z wpływem czynników płciowych na decyzje podejmowane przez osoby zajmujące się rachunkowością w praktyce i polityce rachunkowości.

Literatura

- Baldarelli M.G., Del Baldo M., Vignini S., 2016, *Pink accounting in Italy: cultural perspectives over discrimination and/or lack of interest*, *Meditari Accountancy Research*, vol. 24, issue 2, s. 269-292.
- Buchheit S., Collins A., Collins D., 2000, *Must female accounting faculty publish more to achieve tenure?*, *Women in Management Review*, vol. 15, no. 7, s. 344-355.
- Bureau of Labor Statistics, 2017, *Labor force statistics from the current population survey*, <https://www.bls.gov/cps/cpsaat39.htm> (dostęp: 3.05.2017).
- Broadbent J., 2016, *A gender agenda*, *Meditari Accountancy Research*, vol. 24, issue 2, s. 169-181.
- Carmona S., Ezzamel M., 2016, *Accounting and lived experience in the gendered workplace*, *Accounting, Organizations and Society*, vol. 49, s. 1-8.
- Financial Reporting Council, 2016, *Key facts and trends in the accountancy profession*, <https://www.frc.org.uk/Our-Work/Publications/Professional-Oversight/Key-Facts-and-Trends-2016.pdf> (dostęp: 2.05.2017).
- Flynn A., Earlie E.K., Cross C., 2015, *Gender equality in the accounting profession: one size fits all*, *Gender in Management: An International Journal*, vol. 30, no. 6, s. 479-499.

- Gallhofer S., Paisey C., Roberts C., Tarbert H., 2011, *Preferences, constraints and work-lifestyle choices: The case of female Scottish chartered accountants*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, vol. 24, issue 4, s. 440-470.
- GUS, 2016, *Różnice w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w Polsce*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/roznice-w-wynagrodzeniach-kobiet-i-mezczyzn-w-polsce-2014-2015>, 12,1.html (dostęp: 1.05.2017).
- Hardies K., Breesch D., Branson J., 2012, *Male and female auditors' overconfidence*, Managerial Auditing Journal, vol. 27, no. 1, s. 105-118.
- Haynes K., 2017, *Accounting as gendering and gendered: a review of 25 years of critical accounting research on gender*, Critical Perspectives on Accounting, vol. 43, s. 110-124.
- Hopwood A., 2007, *Whither accounting research?*, The Accounting Review, vol. 82, no. 5, s. 1365-1374.
- Khlif H., Achek I., 2017, *Gender in accounting research: a review*, Managerial Auditing Journal, vol. 32, issue 6.
- Krambia-Kapardis M., Zopiatis A., 2015, *Female accountants in partnership positions: persona non grata?*, Accounting in Emerging Economies, vol. 9, s. 265-285.
- Masztalercz M., 2013, *Interparadigmatic dialogue in management accounting*, Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości, t. 72(128), s. 79-93.
- Richardson C., 1996, *Snakes and ladders? The differing career patterns of male and female accountants*, Women in Management Review, vol. 11, no. 4, s. 13-19.
- Siboni B., Sangiorgi D., Farneti F., de Villiers C., 2016, *Gender (in) accounting: insights, gaps and an agenda for future research*, Meditari Accountancy Research, vol. 24, issue 2, s. 158-168.
- Słownik języka polskiego*, 2017, PWN, <http://sjp.pwn.pl> (dostęp: 1.05.2017).
- Welsh M.J., 1992, *The construction of gender: some insights from feminist psychology*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, vol. 5, issue 3, s. 120-132.
- Willows G., van der Linde M., 2016, *Women representation on boards: a South African perspective*, Meditari Accountancy Research, vol. 24, issue 2, s. 211-225.